

על מגירת יידיש בשולחנו של דב סדן

מאת י.ח. בילצקי

דים שרבי יעקב המגיד מדובנא עומד ותוהו, אמרו לו: מתנגד-על מה אתה תוהו? החזיר להם ה' מגיד מדובנא: עולם הפוך. אני רואה ועליו אני תוהו. בנהוג ש' בעולם, צוענים שרים והדב' מרקד, ואילו כאן הדב' שר והצוענים מרקדים. וביידיש של דב סדן: 'א פארקערטע וועלט. געוויינטלעך זינגען די ציגיינער און דער בער טאנצט; דא זינגט דער בער און די ציגיינער טאנצן.' וד"ל.

11111 בפסק מומירות ליל שבת: שכרו הרבה מאד על פי פעלו.

תהייה בין שני הרים

עקשנותו של דב אפל (,"משא", 18.2.77) מוחצת ומלכבת דוסטור ייבסקי קבע בשעתו: עקשנות פלוס חוסר-הגיון — כוח עצום! עד היום לא מתקבל על הדעת, שאסירת המחנות סקריפטיקובה הפנה דווקא לאו"ם בתביעה "לברר את הפרשה שלה מחדש או לירות בה". אבל אין לנו ברירה אלא להשלים עם המצאתי האבסורדית של דב אפל, הנעזר בתרגומים לווענים, הדבקים לדב' ריו בגריסה זו. (כאילו אין הלצו שכה מקודש אצלנו עלול לטעות ולהטעות?). ואין לנו ברירה אלא להודות בכשלון גמור, לנטוש את מלאכת התרגום ולפנות מקום למקצוענים הראויים לשמם (ו-אולי לדב אפל עצמו, שפלש פתי אום לספרות וגיליה אפשרויות כה מרהיבות?).

הנה נחלקתי במאמרו של אהוד בן-עזר (,"על המשמד" 7.1.77), המוקדש ל"גולג" 2, שמדובר בו, והוא מסים את דבריו בשורות אלה: "ראוי לציין את מלאכת התרגום המעולה של י. סערני, המצליח למצוא בעברית מקבילות המוסרות לקורא את רוחו של אותו עולם שמתאר סולוויצ'ין, ללא סרבול ובשפה קולחת." מה שנראה בעיני ד. אפל כ"מחול", קובע אהוד בן-עזר כ"תרגום מעולה" ו"הסרבול הלשוני שקשה להחגבר עליו", מוגדר כ"שפה קולחת". לבי לבי לקורא התוהה בין שני הרים אלה ואני את גפשי (תרגומי) הצלתי. י. סערני

ההבדל בין שני חכמים אלה — שהאחד לן אך ורק באוהלי לשון יידיש וספרותה והשני פרש ו' פרש יריעה רחבה של חכמת יש-ראל ועוקב אחר המערכה רבת התגודות של שתי הלשונות וה' ספרויות, שהתחלפו בה הריחוק וההקרבה, היריבות וההשלמה.

פעלו של דב סדן ביידיש, ב' לשונה וספרותה, הוא פעלו של אדם השוקד על רציפות היסטורית וכונס בספר החיים של האומה את האגדה, הבדיחה, החידור, ה' שאילה והקניין, ורואה בכפיים ה' קטנים דרגות קבע בצד הבניין העיקרי. זה שנים טוען דב סדן, כ' שתי הלשונות אינן צוררות ד' לזו, אלא משלימות זו את זו, ועל כן מחפש הוא בסופרי כפילות ה' לשון את הויקה ההדדית של שתי לשונות יצירתם. כותב דב סדן: "אין בדינו כל ודאות אם מנדלי היה זוכה במיפנה אלמלא יצירתו ביידיש", ועל כן הוא אולי היחיד אשר לא פסח, בספרו על עגנון, על ראשית דרכו היצירתית של אמן זה ביידיש, ואף מהמיאה הערתו: "כי אילו המשיך עגנון בכתיבת יידיש וגוסף על טובי סופרנו כפולי הלשון כוח מקורי במידה", והרי קצר המצע מלהשת' רע על מחקר של דב סדן בסוגיית

היידיש של ביאליק. תרגומי דב סדן מספרות יידיש הם נכסי צאן ברזל, ואל נפסח על גדלותו בהוכרת הנשכה, ב' השבת אבידות, בהעלאת דיוקנים שהזמן משום מה טשטש אותם, כמי "הגואל" לביקלס שפיצר, באסופה שירייעם, בזמרי ברוד ו' ירושתם, בגולדפאדן וכו'. במקטו על ישראל צינברג כותב דב סדן: "אנו היושבים בארצנו ומדברים בלשוננו נוטים להתפתות לכך, כי שני היסודות האלה, הארץ והלשון, דיים קרויזבור של יחיד ד"העם וכללה, ואך זה מקרוב הת' חילה להיחזור יותר ההכרה, כי צמד יסודות זה צריך יותר דבק והוא דבק תודעת אחדותנו התול' דייית למראשיתה של האומה דרך כל קורותיה, כשהאבן הראשה של התודעה הזאת היא ידיעת תרבותנו כולה ובכלל ידיעת תרבותנו ה' רוחנית שביטאיה, או אחד הביטוי יים הנחשבים, היא הספרות". אנו ודאי עוד נזכה לתולדות ספרות ישראל נוסח דב סדן.

ועוד הערה אחת לעניין הוויכוח בין "מודרניות" ו"ספרות" ב' ביקורת הספרות: וזה על דרך הסיפור: רבי יעקב, המגיד מדוב' ג, נודמן פעם אחת לשולחנו של "המגיד הגדול", רבי דב בער מ' מורישט. באמצע הסעודה פתח רבי דב בער בניגון ומייד בתלבונו ה' חסידים ויצאו לרקוד. ראו החסי'

זלו וטבע מטבעות לשון והרחיב מסגרות של פתגמים וציבים שחכ' מה נשמת העם טבועה בהם. ב' ספר זה אנו קוראים על דברים ש'יגי הזמן כרסמו בהם והם חלק מנחלתנו היהודית, ועל רב הושי' קע כדי לקבוע מקורות נכונים של גוסחים שונים, בשלושה כר' כ', "אבני מפתח" אנו מצאים לא רק, כדברי בעל ה'ובל: "ניסוי כדי לעודד ולהגביר את התעניי' ותם של הקוראים העבריים בספ' רות האחות, אישיה וענייניה", אלא רשות עליונה של ספרות יידיש, מאמרים, מסות, פוגוראפיות. זה הומר קפדני, אשר איננו גוזר

פרופ' דב סדן

בחומר הדין, אף לא פסקני, אלא בנוי מהאצילות הסדנית המעוררת את יצר הדעת, כי על כן נפתחים צינורות המוליכים לדרך זרימתה ודרכה של ספרות יידיש, רוצה המחבר, להגיע למרבית ההכרה של גילוי ספרות יידיש המודרנית כפי שהיא מתגלמת במגוונת א"י שיה היוצרים" ואכן, בשלושת ה' כרכים האלה — כל עולמה הפנימי,

הישגיה והשגותיה. ספרות יידיש לא היתה תמיד כלה נאה והסודה, ויודע בעל ה' יובל לעשות את החשבון הנוקב עם חריגים וצללים, אולם הוא רואה אותה בכלליה כחטיבה הקשורה לדמותנו היהודית, כאחווה מעובדת, אשר נתנה יבול רב, שניים הם לדידך, בדורנו זה, הראויים לכתר של חכמת יידיש: ד"ר מנס ויינרייך ז"ל ופרופ' דב סדן יבליא. בדברי סדן, שנאמרו בהזכרת השלושים מטעם האוני' בריסטה העברית, על מנס ויינ' רייך, המופיעים ב"אבני מפתח" (כרך ג') והם כרמיזה של מונר גראפיה, מסופר על תרומתו של תלמיד חכם זה לחכמת יידיש, בת זקונה של חכמת ישראל, ועל פעילותו לחקר לשונה וספרותה.

ממלכת הרוח היהודית". ב'1951, בפתיחה הקתדרה ל' יידיש באוניברסיטה העברית ב' ירושלים, שבעל ה'ובל עמד ברא' יזה כ'20 שנה, דיבר דב סדן על המקצצים והמשיכיים תקופות ודורות בהיסטוריה היהודית, על המגמה לקיצור החזית של תול' דתנו, "דרישות הפסיחה מרובות ביותר — לפני שלטום גדרשה פסיחה על התלמוד; שלטום גר' רשה מחיקה של הקבלה ואתמול גדרשה מחיקה של החסידות וכיר' צא באלה, הבד השווה שבדרישות האלה הוא התכנסות להיסטוריה שלנו כפי שהיתה, אך מה נעשה ואין בדינו להקל על דורשי ה' פסיחה, המבקשים לסדר להם את ההיסטוריה שהיתה, כפי שהיא 'ותה להם, טחרי ההיסטוריה של' נו היתה כפי שהיתה, ודינה של הפסיחה על יידיש כדינה של כל פסיחה אחרת וביהוד כותר דעת יראנה פגיעה בחובה הראשונה והראשית שלו, חובה האמת".

זו היתה הצהרה, אשר הוזרה את הפוסחים והמתכחשים: א' הגעו בערכי יידיש וספרותה, כי הפסיחה על יידיש וההתעלמות מ' מנה דומה לפעולתו של האסטרוד' זום, הבא לחשב מערכת מזלות והוא מחסיר ממנה כוכב של ערך. נמצא, כי כל חשבונותיו של חכם התכונה בטעות יסודם והם מכול' בלים ומשקלם נפסד. דב סדן במערכות יידיש מספרותה דומה, כביטוי של המשורר י. סניל' "א משרת פון דער יידיש גאס", כשרת היודע כי הוא בן מלך, גסיד, וחותרו רוח העם ולבוש העם.

לא רק גודל גפש והריפות מנה; לא רק חידושים מפליאים ומח' מיהים; לא רק בינה וחכמה ולא רק "די חכמה פון חכמות" ולא רק פקחות טבעית, שברכתה גדולה משל הריפות, ואזלי ביקורת חדים, אלא מעל לכל — בנאי שכל לבנה ולבנה מכותחת ואמת הבניין בידו, כל אבן במקומה עומדת איתן בפני כל סערה: "אבני בחן", "אבני מפתח", "אבני גדר", "אבני שפה", "אבני זכרון", "אבני דבק", בספרו "די חכמה פון חכמות" אנו גלויים אל ה' מחבר למסע מאלף על פני תקו' סות וארצות, עמים וספרויות, על פני סימטאות, שבילים ומשעולים ודרכים נרחבות של יצירתנו ה' יהודית, כלומר: אנטקורסיה של פולקלור עולמי ופולקלור יהודי, אנו מחחקים יחד עם דב סדן על השכנים הקרובים והרחוקים של הפתגם היהודי, האמרה היהודית, הניב היהודי, וזה למען דעת את ייחוסם ולמען הכר כיצד לש העם את אוצרו הגדול כיצד השתלט עם גודד על אחד הנכסים הגדולים

ביחו הרוחני של דב סדן הוא בניין רב-קומות יעתיר אנפים.

באחת הגובלות של גיחה מונכר אומן נודע במלאכת מחשבת, ה' שמו רגטן, בעיקר יצאו לו מוני' טין בהתקנת שולחן-כתיבה ובו מגירות סודיות למגירות קפיצים ומבעוליהחטף, קשה להקיף את כל מגירות השולחן של דב סדן, ונייחד דברים קצרים על מגירת יידיש של בעל ה'ובל, ואף היא עמוסה, מלאה, ויש בה קפיצים ומנעולים ואיצטבאות התחיה ו' עיליות.

דב סדן הוא תלמיד חכם אשר משוחח עם הדורות, לא דין ושרי' פט, לא פדגוג ומחוקק, לא יועץ אף לא מבקר במוגן המקובל, אלא שותף גדול לחברה אשר שמה: במעגלי הדורות היהודיים, איש ניגון ולו לחן משלו, שהוא צירוף הרמוני של צלילים שונים, דב סדן הוא גלגולו של ניגון אשר יש בו הרבה יותר מאשר שיחת חסיד טלנא באוזני חסידי פולין, גלגול של ניגון, אשר יש בו משום שיי' חת תלמיד חכם יהודי עם דורותיו, כשכנס דב סדן לבית היהודי ונשא עיניו אל הקיר ספר הוא את כל כליהחומר ופתח איתו ב' שיחה, ופסק: גדולה הנגינה, גר בבחניו של בית יהודי זה, נאמר דברים על קולו של האדם היהודי כפי שהוא נשמע בימי ה' חול ובימי השבת, על דרך הרציי' נות חכמה ועל דרך ההומור וה' חידוד; על ניגוני הדבקות וה' אהבה, אהבת הבריות ואהבת יש' ראל, על דרך הפרפראזה של ה' זמר, כפי שהוא מובא באחד מ' סיפורי פרץ: ר' דודל ישב בוסילי' קוב בוסילקוב והיום הוא יושב בטלנא — נאמר: ר' דב ישב בברוד והיום הוא יושב בשורה הראשונה בממלכת הנגינה של עמו, השתול במדינתו, והוא הביא איתו גם מווסילקוב גם מטלנא, גם מברוד, ומכל פינה יהודית נ' דחה, את הקול של הבית היהודי כבגדי לשון הזמן, יידיש, ובבגדי' לשון הנצח, עברית, בכתבי ה' נחמן מברסלב קראנו: מי שיש בו להבר ספר ואינו מחברו הריהו כמשכל בנים, דב סדן העניק לנו שפע מדהים בעברית וביידיש, וניתן לדבר עליו, כפי שהוא דיבר על בעל השפע נחום סוקולוב וכך לראות אותו, "כמי שענתה הגכ' סים היא לו טבע, חוויה, כל העז' לם הגנוז פתניהים לפניו ונטילתם אינה צריכה אלא תנועה קטנה של הידיים, רנועה בחצי עיגול, תנועה שממילא כהליכה מצויה, כנענוע ראש שכיה, כנשימה", ו' כך לראות אותו פסיפס ממחצבת ישראל, כדבר סופר עברי: "בלך רב נכסים של אגדה יהודית ב'